

45. Терешенко Ю.І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 4. – С. 19-37.
46. Терешенко Ю. Соціально-економічна політика урядів УНР доби Центральної Ради // Студії з історії Української Революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирого. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В.Ф. Верстюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 21-35.
47. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. –Т.2. – К.: Наукова думка., 1997. – 423 с.
48. Шемет С. До історії Української Демократично-хліборобської партії // Хліборобська Україна. – Кн. 1. – 1920.
49. Borowsky P. Deutsche Ukrainepolitik 1918, unter besonderer Berücksichtigung der Wirtschaftsfragen. – Lbeck-Hamburg, 1970. – 316 s.
50. Hornykewez Th. Ereignisse in der Ukraine 1914-1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. – Philadelphia, 1966. – Bd. I. – 450 s.; Bd. II. – 484 s.

*Наталія Шкода
(Мелітополь)*

ФОРМУВАННЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ В НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Жіноцтво є великою рушійною силою сучасної України. Роль жінок помітно підвищується в політиці, суспільно-громадській діяльності, культурі. Необхідно досягти реальної гендерної демократії, що стане одним із чинників демократизації політичної системи та реформування всіх сфер суспільного життя.

В другій половині ХІХ ст. ми спостерігаємо виникнення феміністичного руху, що виник на хвилі національного відродження. Ця сторінка національної історії до цих пір належним чином не вивчена та потребує ретельного дослідження. Дана наукова стаття є спробою об'єктивного вивчення процесу формування феміністичних поглядів, зародження жіночого руху в Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ ст.

Історіографія проблеми започатковується в другій половині ХІХ ст. В працях українських науковців, літераторів та громадських діячів (М.Драгоманова, І.Франка, М.Костомарова, М.Павлика, П.Грабовського, Л.Українки) ставляться окремі питання про підневільне становище жінки. поширюються ідеї її визволення. Про це свідчать такі твори та наукові праці, як: М.Костомаров „Очерки домашней жизни и нравов великорусского народа в XVI и XVIII ст.”, Леся Українка „Новые перспективы и старые тени” [5] та ін.

У радянській Україні спеціально проблему зародження феміністичного руху науковці не вивчали, вважаючи її націоналістичною. Виходили лише поодинокі заідеологізовані праці про участь жінки в революційній боротьбі, про радісне життя робітниць та колгоспниць. Виняток становлять художні твори та окремі праці про письменниць – учасниць жіночого руху (Олену Пчілку, Лесю Українку).

Збільшується зацікавленість цією проблематикою в другій половині ХХ ст., що було викликане розвитком міжнародного жіночого руху та й фактом здобуття незалежності України, що вимагало переосмислення вітчизняної історії й ролі та місця в ній жінки. Наприклад, матеріали про жіночу освіту в Україні знаходимо в монографії В. Живодьорова [3].

Отже, проблема формування феміністичних поглядів та зародження жіночого руху в Наддніпрянській Україні не була об'єктом спеціального вивчення, а лише побіжно висвітлювалася в українській історіографії.

Істотною особливістю українського жіночого руху в Наддніпрянській Україні було те, що він виник на хвилі національного відродження, був пов'язаний з пошуком шляхів

розв'язання переважно соціальних питань. Величезний вплив на українську демократичну молодь в досліджуваній період мали сентиментальні романи Жорж Санд, творчість французької письменниці Дженні д'Ерикур. Емансипаційна свідомість українського громадянства формувалася і під впливом ідей Сен-Сімона, Оуена, Фейєрбаха. Особливою популярністю користувалась праця Джона Стюарта Мілля „Про підкорення жінки”, що вийшла в Санкт-Петербурзі у 1869 р., в якій автор нерівноправний статус жінки в суспільстві проголошував соціальним злом, гальмом на шляху до соціального прогресу.

Починаючи з середини XIX ст., ідеологія фемінізму в Україні обговорювалась в родинному та товариському колі. Наступним етапом було публічне обговорення цієї проблеми в громадських організаціях. Першими теоретиками цього питання в Наддніпрянщині були громадські діячі (М.Костомаров, М.Драгоманов та ін.), вони розробляли концептуальні питання цього руху. Посилився інтерес до жіночого питання у зв'язку із зверненням до українського фольклору в умовах національно-культурного відродження. В українському фольклорі жінка виступає як стрижень роду і осередок високого духовного начала.

Виразно жіноча проблема як соціальна пролунала в творчості Т. Шевченка. Т.Шевченко став на захист прав української жінки. Він познайомив читача із стражданнями закріпачених жінок в наступних творах – "Наймичка", "Відьма", "Сова", "Слепая", "Мар'яна-черниця" [6, с. 362].

Важливе місце в творчості Т. Шевченка займає образ жінки-матері. Описуючи тяжку долю жінки, письменник закликав до протесту проти соціальної несправедливості. Українські жінки, які цікавились творчістю Кобзаря, відчували цей протест, деякі з них були готові до активної громадської діяльності саме під впливом ідей Т. Шевченка.

Жіночу тему в своїй творчості розробляла Марія Маркович (Марко Вовчок). Основна увага в її творах приділена жіночим типам. Письменниця встає на захист знедоленої жінки-трудівниці. "І дивлячись на цю вродливу пані в чорному вбранні, таку горду й величну, я дивувалась, – як змогла вона так глибоко, так правдиво зрозуміти душу нашої селянки й так класично просто вималювати її," – згадувала С.Русова, відома українська громадська діячка [4, с. 73].

Жіноча проблематика цікавила також і Олександрю Михайлівну Куліш (Ганну Барвінок). Оцінюючи творчість Ганни Барвінок, Софія Русова писала: „Оповідання Ганни Барвінок...дали нам змогу заглянути в прекрасні жіночі душі, намілюватися постатями жінок-вихованець нових поколінь" [4, с. 47].

В середовищі української та російської прогресивної інтелігенції активно обговорювалось жіноче питання, необхідність надання жінкам однакових з чоловіками прав, але ці погляди не мали масовий характер, повільно поширювались у патріархальному суспільстві. Прискорюється цей процес та набуває певної популярності лише в результаті ліквідації кріпосного права та в ході проведення буржуазно-демократичних реформ.

Особливістю фемінізму в Наддніпрянській Україні було те, що розглядався він в першу чергу як рух за звільнення людської особистості від старих патріархально-феодальних стереотипів, поширювався в гуманістичному варіанті, став частиною національно-визвольної боротьби. Визвольний рух повинен був надати українській жінці особисту свободу та визволення країни.

Емансипаційна проблема активно обговорювалась в пресі, під час літературних дискусій. Визначну роль у висвітленні жіночих проблем відіграв український літературно-науковий місячник "Основа", що виходив в Петербурзі з січня 1861 по жовтень 1862 рр. Справжній бум жіночої теми відбувся на сторінках періодичних видань в 60-ті рр. XIX ст. Наприклад, ця проблема постійно обговорювалась в публікаціях газети "Діло", автори яких наголошували на нагальній потребі реформи жіночої освіти та виховання [2, с. 172]. Автор однієї із публікацій "Одесского вестника" у 1860 р. наголошував на тому, що українська жінка повинна отримати волю, що вона здатна служити загальнолюдським інтересам, що вона буде вірним представником демократії [1, с. 120].

Захисниками прав жінок стали загальноросійські демократичні журнали "Современник", "Отечественные записки", "Русское слово". Важливе значення для утвердження емансипаційної свідомості мав "Колокол", що друкувався в Лондоні та нелегально поширювався в Україні.

На становлення жіночого руху Наддніпрянської України та формування громадської думки вагомий вплив здійснила творчість М. Чернишевського. В опублікованому в 1863 р. романі "Що робити?" М. Чернишевський підняв тему емансипації до рівня найбільш значимих суспільних проблем. Романом М. Чернишевського "Що робити?" зачитувалася прогресивна частина українських жінок.

Буржуазно-демократичні реформи другої половини XIX ст., поширення західноєвропейської та російської літератури з питань емансипації, активне обговорення становища жінки в періодичних виданнях суттєво вплинули на свідомість жіноцтва. Під впливом перелічених чинників у багатьох жінок пробуджувалась людська гідність, спочатку десятки, а згодом і сотні жінок почали активно відстоювати свої права.

Провісниками жіночого руху стали представниці збіднілих дворянських родин, що змушені були заробляти собі на життя самостійною працею. Саме ці дівчата стали новою генерацією жінок, які готові були служити ідеям національно-культурного відродження. Протест проти безправ'я, прагнення до кращих форм життя знайшли відображення в їх поведінці, зовнішньому вигляді. Для представниць цієї когорти жінок були характерні стрижене волосся, строгість, простота у побуті та одязі, відсутність прикрас, прагнення до громадської діяльності. Ці зовнішні особливості були своєрідним протестом проти дискримінації їх прав. Протягом досліджуваного періоду змінилась психологія багатьох жінок, вони почали прагнути до освіти, трудової діяльності, самостійності.

Таким чином, засвоєння ідей фемінізму на українських землях пройшло певний еволюційний шлях. Фемінізм в Наддніпрянській Україні розглядався в першу чергу як рух за звільнення людської особистості від феодально-патріархальних пережитків, він ніколи не виглядав як війна статей. Феміністичний рух формувався не тільки під впливом соціально-політичних та економічних процесів Російської імперії, але й під впливом загальноцивілізаційних цінностей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова И. Женский вопрос на страницах «Одесского вестника» в 60-е гг. XIX в. / И. Волкова // Жінки України: сучасний статус і перспективи. – К.: Дніпро, 1995. – 181 с.
2. Гніп М. До історії громадського руху 1860 рр. / М. Гніп. – Харків-Київ: Держ. вид-во України, 1930. – 273 с.
3. Живодьоров В. З історії національного шкільництва / В. Живодьоров. – К.: Наукова думка, 1996. – 325 с.
4. Русова С. Наші визначні жінки / С. Русова. – Вінніпег, 1955. – 269 с.
5. Українка Леся. Новые перспективы и старые тени. Твори: в 12 т. / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 8: Статті. – 362 с.
6. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К.: Держлітвидав, 1972. – 562 с.